

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Cwnsler Cyffredinol Cymru
Swyddfa'r Cwnsleriaid Deddfwriaethol
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

LegislativeCounsel@wales.gsi.gov.uk

12/06/2018

Annwyl Jeremy Miles AC,

Bil Deddfwriaeth (Cymru) Drafft

Diolch ichi am y cyfle i ymateb i'ch ymgynghoriad ar Fil Deddfwriaeth (Cymru) Drafft. Ymatebais i'r *Ddogfen Ymgynghori Dehongli deddfwriaeth Cymru: Ystyried Deddf ddehongli i Gymru yn 2017*.¹ Mae f'ymateb i'r ymgynghoriad hwn yn cyd-fynd ag ysbryd yr ymateb hwnnw. Darparodd fy swyddogion hefyd sylwadau manwl i'r Prif leithydd Deddfwriaethol ar gyfieithiad drafft o Atodlen 1 i Ddeddf Dehongli 1978. Ymatebais yn ogystal i ddogfen ymgynghori Comisiwn y Gyfraith ar *Ffurf a Hygyrchedd y Gyfraith sy'n Gymwys yng Nghymru*² sy'n ymdrin â llawer o'r materion yr ymdrinnir â hwy yn y ddeddfwriaeth ddrafft.

Gyda f'ymatebion i'r dogfennau hynny mewn golwg, croesawaf y cam hwn o gyflwyno Bil a fydd yn hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn neddfwriaeth Cymru. Bydd yn gam pwysig tuag ategu cydraddoldeb y Gymraeg a'r Saesneg mewn deddfwriaeth fel y nodir yn adran 156 Deddf Llywodraeth Cymru 2006. Ni fyddaf yn ymateb i bob cwestiwn o'r ymgynghoriad hwn ond yn hytrach yn canolbwyntio yn bennaf ar yr adrannau sydd fwyaf perthnasol i'r Gymraeg.

1. Comisiynydd y Gymraeg

1

<http://www.comisiynyddygydraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/20170817%20LI%20C%20Ymateb%20i%27r%20ymgynghoriad%20Ystyried%20Deddf%20ddegongli%20i%20Gymru.pdf>

2

<http://www.comisiynyddygydraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/20151002%20C%20DG%20Ymateb%20Comisiynydd%20y%20Gymraeg%20i%20ddogfen%20ymgynghori%20Ffurf%20a%20Hygyrchedd%20y%20Gyfraith.pdf>

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

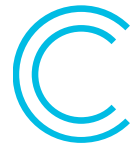
0845 6033 221
post@comisiynyddygydraeg.org
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygydraeg.org

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0845 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.org
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.org

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

- 1.1 Prif nod y Comisiynydd wrth arfer ei swyddogaethau yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Wrth wneud hynny bydd y Comisiynydd yn ceisio cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yng nghyswllt darparu gwasanaethau, a thrwy gyfleoedd eraill. Yn ogystal, bydd yn rhoi sylw i statws swyddogol y Gymraeg yng Nghymru, a thrwy osod safonau rhoddir dyletswyddau statudol ar sefydliadau i ddefnyddio'r Gymraeg. Un o amcanion strategol y Comisiynydd yn ogystal yw dylanwadu ar yr ystyriaeth a roddir i'r Gymraeg mewn deddfwriaeth a dyna a wneir yma. Ceir rhagor o wybodaeth am waith y Comisiynydd ar y wefan comisiynyddygyymraeg.cymru.

2. Rhan 1 - Hygyrchedd Cyfraith Cymru - Cwestiynau 1 a 2

- 2.1 Mae Pennod 1 y ddogfen ymgynghori yn amlinellu bwriad y Llywodraeth i ddeddfu er mwyn gosod dyletswydd ar y Cwnsler Cyffredinol i adolygu cyfraith Cymru. Byddai'n gorfod gwneud hynny pan fydd Gweinidogion Cymru yn ystyried cynnig deddfwriaeth newydd. Yn ogystal, ar gyfer pob tymor Cynulliad byddai'n rhaid i Weinidogion Cymru a'r Cwnsler Cyffredinol ddatblygu a gweithredu rhaglen o weithgarwch wedi'i chynllunio i wella hygyrchedd cyfraith Cymru. Ymhellach, byddai'r Bil yn ei gwneud hi'n ofynnol i bob rhaglen wneud darpariaeth i gydgrynhoi a chodeiddio cyfraith Cymru; cadw cyfraith sydd wedi'i chodeiddio a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg. Byddai cydgrynhoi'r gyfraith, gwella trefniadau cyhoeddi a darparu mwy o sylwebaeth ar y gyfraith yn y ddwy iaith yn rhai elfennau a fyddai'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn ôl y ddogfen ymgynghori. Elfennau eraill posibl fyddai llunio mwy o eirfaon cyfreithiol a datblygu terminoleg wedi'i safoni. Byddai'r cam hwn yn arbennig o gadarnhaol ac nid yn unig yn hwyluso'r gwaith o ddeddfu yn y Gymraeg ond hefyd o addysgu a gweinyddu'r gyfraith yn y Gymraeg. Gweler yn ogystal fy sylwadau manwl ar derminoleg yn fy ymateb i *Ffur a Hygyrchedd y Gyfraith sy'n Gymwys yng Nghymru*.³
- 2.2 Ar sail yr uchod, rwy'n croesawu gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i adolygu cyfraith Cymru a bod unrhyw raglen adolygu yn gorfod cynnwys darpariaeth i hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg. Mynegais yn fy ymateb i ddogfen ymgynghori Comisiwn y Gyfraith ar *Ffur a Hygyrchedd y Gyfraith sy'n Gymwys yng Nghymru* fy mod yn gweld manteision i'r Gymraeg yn deillio o gydgrynhoi a chodeiddio deddfwriaeth. Mae'r ddogfen ymgynghori yn mynegi yn ogystal y byddid yn cydgrynhoi ac yna yn codeiddio'r gyfraith yn ddwyieithog. O'r herwydd rwyf hefyd yn croesawu'r cynnig y byddai pob rhaglen i wella hygyrchedd cyfraith Cymru yn gwneud darpariaeth i gydgrynhoi a chodeiddio deddfwriaeth Cymru.

³ Gweler adran 3 yn benodol yn hyn o beth.

3. Rhan 2 – Dehongli Cyfraith Cymru yn Statudol

3.1 Cwestiwn 6

- 3.1.1 Gofynnwch yng nghwestiwn 6 a oes gennym sylwadau am yr hyn sydd wedi'i gynnwys, neu sydd heb ei gynnwys yn Atodlen 1 y Bil Drafft. Deallaf o'r ddogfen ymgynghori bod y Bil yn cynnwys nifer cyfyngedig o eiriau ac ymadroddion nad ydynt ond yn groesgyfeiriadau i Ddeddfau eraill. Dadleuwch mai dyma'r ffordd orau o ddiffinio gair neu ymadrodd ar adegau, er nad yw hynny'n ddelfrydol.
- 3.1.2 Deallaf bod adran 5 y ddeddfwriaeth ddrafft yn cyfateb yn gyffredinol i adran 5 Deddf Dehongli 1978 a bod Atodlen 1 y bil drafft yn cyfateb i Atodlen 1 Deddf 1978 ond yr hepgorwyd ac y cynhwyswyd rhai geiriau ac ymadroddion. Croesawaf y ffaith y bydd bellach fersiynau a diffiniadau Cymraeg o eiriau a gynhwyswyd yn Atodlen 1 Deddf 1978 wrth gwrs. Ar y cyfan, mae'r geiriau a'r ymadroddion yn rhai a bennir mewn deddfwriaeth nas deddfwyd gan y Cynulliad er eu bod wrth gwrs yn berthnasol i Gymru. Er fy mod yn deall yr awydd i gyfyngu'r termau a ddiffinnir i'r rhai mwyaf defnyddiol neu hanfodol yn unig, nid yw'n eglur imi er hynny, beth yw'r meini prawf ar gyfer cynnwys geiriau ac ymadroddion yn Atodlen 1 y Bil drafft. Tybed a oes lle er enghraifft i ystyried cynnwys diffiniadau mewn rhai deddfau sy'n benodol i Gymru? Yn hynny o beth, cyfeiriai at y term 'llesiant' er enghraifft sy'n rhan annatod o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ac sydd wedi magu ystyr penodol iawn i Gymru o'r herwydd, ond ei fod hefyd yn cael ei ddefnyddio mewn mannau eraill yn ogystal.⁴ Roedd y term hwn yn un o'r rhai y cyfeiriais atynt yn fy ymateb i'r *Ddogfen Ymgynghori Dehongli deddfwriaeth Cymru: Ystyried Deddf ddehongli i Gymru* fel rhai yr oedd eu dehongli wedi profi i fod yn allweddol er mwyn sicrhau eglurder, sicrwydd a chysondeb wrth weithredu Mesur y Gymraeg a'i reoliadau cysylltiedig.

3.2 Cwestiwn 7

- 3.2.1 Gofynnwch a ydym yn cytuno â'r dull gweithredu yn adran 7 sef 'nid yw geiriau sy'n dynodi rhywedd yn gyfyngedig i'r rhywedd hwnnw'. Nid wyf yn siŵr a yw'r geiriad fel y mae yn egluro'n ddiamwys bod i enwau Cymraeg hefyd genedl nad yw'n gyfystyr â rhywedd. Sylwaf y nodir yn yr asesiad effaith ar y Gymraeg ei bod hi'n fwriad gennych i wneud yn glir nad yw'r rheol yn gymwys i genedl enwau. Buasai'n ddefnyddiol derbyn rhagor o wybodaeth ac enghreifftiau am y penderfyniad hwn. Ystyrier y geiriau 'nyrs' sy'n fenywaidd ei genedl a 'doctor' sy'n wrywaidd ei genedl yn Gymraeg. Nid yw'r geiriau nyrs na doctor yn dynodi rhywedd fel y cyfryw eithr cenedl y geiriau. Er hynny, byddai angen ei gwneud yn glir nad yw cenedl y geiriau hyn yn gyfystyr â rhywedd y sawl fyddai'n ymgymryd â'r swyddi hyn. Yn yr un modd, yn achos yr enw

⁴ Gweler rheoliadau safonau'r Gymraeg, e.e. http://www.legislation.gov.uk/wsi/2015/996/pdfs/wsi_20150996_mi.pdf

‘Comisiynydd’, mae cenedl y gair yn wrywaidd ond ar hyn o bryd mae menywod yn ymgymryd â’r swyddogaeth o fod yn gomisiynwyr mewn nifer o sefydliadau cyhoeddus yng Nghymru. Mae materion eraill yn deillio o hynny hefyd y dylid eu ystyried megis bod rhagenwau ôl yn amrywio yn dibynnu ar genedl gair yn hytrach na rhywedd unigolyn, a bod geiriau yn cael eu treiglo yn dilyn rhagenw dibynnol blaen gan ddibynnu ar genedl y gair. Mae adran 8 y ddeddfwriaeth ddrafft yn mynd i’r afael â’r pwynt olaf hwn wrth gwrs.

3.3 Cwestiwn 8

3.3.1 Gofynnwch a ydym yn cytuno â’r dull gweithredu arfaethedig a ddefnyddir yn adran 8 o’r Bil Drafft. Ei fwriad fel yr eglurwch, yw dileu ‘pob amheuaeth ynghylch cymhwyso’r diffiniad o air neu ystyr gair er mwyn osgoi amwysedd yn ymarferol, ac i hwyluso drafftio mwy naturiol yn y Gymraeg a’r Saesneg’. Nodwch fod hyn yn berthnasol i oledffiadau ar air neu amrywiadau ar ymadrodd sy’n deillio o reolau ynghylch trefn geiriau a strwythur brawddegau’. Rwy’n croesawu’r dull gweithredu arfaethedig hwn gan ei fod yn cydnabod yr amrywiadau ar eiriau Cymraeg (megis treigladau) a bydd felly’n hwyluso drafftio a dehongli yn y Gymraeg.

4. Rhan 3: Materion eraill y gellid mynd i’r afael â nhw – Cwestiwn 23

4.1 Gofynnwch yng nghwestiwn 23 a oes gennym farn am rai materion eraill yr ydych wedi’u hystyried wrth ddatblygu’r Bil Drafft hwn y gellid ymdrin â hwy drwy ddeddfwriaeth. Cyfeiriaf isod at y materion sy’n berthnasol i’r Gymraeg yn hyn o beth.

4.1 Nodwch ichi ystyried dymunoldeb ailddatgan adran 156 Deddf Llywodraeth Cymru 2006 sy’n ymwneud â chydaddoldeb testunau Cymraeg a Saesneg o ddeddfwriaeth ddwyieithog. Buaswn yn cefnogi camau i ailddatgan y ddarpariaeth hon yn y ddeddfwriaeth gan ei fod yn cyd-fynd yn naturiol â natur y Bil a byddai’n tanlinellu pwysigrwydd cydraddoldeb y testunau. Deallaf yr anawsterau y cyfeiriwch atynt yn y ddogfen ymgynghori ac fe’ch anogaf i barhau i ymchwilio i fecanweithiau priodol i alluogi ailddatgan adran 156 Deddf Llywodraeth Cymru 2006 o fewn y ddeddfwriaeth ddrafft hon.

4.2 Nodwch eich bod yn rhoi ystyriaeth i’r trefniadau ar gyfer cyhoeddi’r gyfraith a bod legislation.gov.uk yn hyn o beth yn cael ei ddiweddarau, ond nad oes dull ar gyfer diweddarau testunau Cymraeg. Er mwyn sicrhau’r cydraddoldeb i ddeddfwriaeth Gymraeg a Saesneg y mae adran 156 Deddf Llywodraeth Cymru 2006 yn ei osod rwy’n credu bod angen mynd i’r afael â’r mater hwn ar fyrder. Rwy’n falch y nodir bwriad Gweinidogion Cymru i asesu sut y gellid diweddarau’r trefniadau presennol i adlewyrchu anghenion Cymru a’r oes ddigidol. Dylid sicrhau fod y Gymraeg yn greiddiol i unrhyw ddatblygiadau digidol newydd. Mae bod â chorpws sylweddol o

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

destunau dwyieithog cyfochrog megis codau yn rhan bwysig o ddatblygu technolegau iaith pellach. Dylid ystyried o'r herwydd y trwyddedau a ddefnyddir i ddatblygu technolegau newydd er mwyn hwyluso datblygu technolegau pellach. Er gwybodaeth ichi, rwyf wedi cyhoeddi dogfen gyngor *Technoleg, Gwefannau a Meddalwedd: Ystyried y Gymraeg* sy'n cynnig canllawiau ar gyfer llunio meddalwedd a datblygu gwasanaethau TG dwyieithog o ansawdd a buaswn yn eich annog i'w ystyried wrth ddatblygu technolegau newydd ar gyfer hwyluso mynediad at gyfraith Cymru yn y Gymraeg a'r Saesneg.⁵

- 4.3 Neilltuwch adran i'r berthynas rhwng testunau Cymraeg a Saesneg deddfwriaeth. Fel y nodwch y mae adroddiad Comisiwn y Gyfraith ar *Ffurf a Hygyrchedd y Gyfraith sy'n Gymwys yng Nghymru* yn ymdrin yn fanwl â'r mater hwn ac fe roddais innau fy safbwynt gerbron yn fy ymateb i'r ddogfen ymgynghori. Buasai gennyf ddiddordeb mewn deall rhagor am eich bwriadau o ran ystyried a ddylid gweithredu i egluro'r berthynas rhwng fersiynau'r ddwy iaith ymhellach wrth ddehongli deddfwriaeth.
- 4.4 Mae'r ddogfen ymgynghori yn trafod mewn manylder defnyddio cyfieithiadau Cymraeg o ddeddfiadau a chyrrff sydd heb enwau Cymraeg ac yn trafod yr arfer presennol a'r newid diweddar i'r arfer presennol. Trafodir yn ogystal y defnydd o enwau cwrteisi ar gyfer cyrrff a swyddfeydd nad ydynt wedi'u sefydlu drwy statud ac sydd heb enwau Cymraeg, a'r enwau sydd wedi'u cofrestru yn Nhŷ'r Cwmnïau a'r Comisiwn Elusennol ar gyfer cwmnïau preifat ac elusennau. Nid oes gennyf deimladau cryfion ynghylch y materion hyn ond gellid dadlau bod y newid diweddar i'r arfer presennol a ddisgrifir ym mharagraff 229 yn llai amwys yng nghyd-destun enwau deddfau. Pa bynnag drefn a ffeirir yn y pen draw mae sicrhau cysondeb yn yr arferion a fabwysiedir yn fanteisiol a byddai canllaw cyhoeddus yn ogystal yn ddefnyddiol – yn enwedig pe bai gofyn i chi amlygu ac egluro'r system gyfeirio. Croesawaf hefyd y cyfeiriad yn y ddogfen at y potensial i ddefnyddio technoleg er mwyn datrys yr anhawster hwn i'r rhai sy'n darllen ar-lein a charwn eich annog i ymchwilio ymhellach i'r posibilrwydd hwn.
- 4.5 Rwy'n cydnabod, fodd bynnag, ei bod hi'n fwy anodd sefydlu patrwm cyson yng nghyd-destun enwau cyrrff. Mae'r arfer bresennol a ddisgrifir ym mharagraff 236 o safbwynt defnyddio enwau cwrteisi Cymraeg ar gyrff megis Senedd y Deyrnas y DU wedi ennill ei blwyf bellach a go brin bod arddel y ffurf Gymraeg yn mynd i beri dryswch. I'r gwrthwyneb, byddai mynnu defnyddio enw Saesneg technegol gywir yn lle'r enw Cymraeg ar ganol testun Cymraeg yn fwy tebygol o dynnu sylw'r darlennydd.

⁵ Ar gael ar-lein yn <http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/Cymraeg/Adroddiadau/Pages/Technoleg,-Gwefannau-a-Meddalwedd-Ystyried-y-Gymraeg.aspx> neu fel PDF yn <http://www.comisiynyddygymraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/Technoleg,%20Gwefannau%20a%20Meddalwedd%20-%20Technology,%20Websites%20and%20Software.pdf>

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Dylwn bwysleisio yn hynny o beth yn ogystal fod yr arfer a osodir mewn deddfwriaeth yn rhwym o gael ei ddilyn gan gyfieithwyr ac awduron Cymraeg mewn cyd-destunau eraill.

Hyderaf y bydd y sylwadau hyn o gymorth ichi wrth ichi ddatblygu Bil Deddfwriaeth (Cymru) Drafft.

Yr eiddoch yn gywir,

Gwenith Price

Ar ran Comisiynydd y Gymraeg